

Spor etter fisk, datamaskiner, ord og tid

Thomas Hylland Eriksen

I et par-tre år har jeg skrevet en månedlig spalte i *Magasinet*, Dagbladets lørdagsbilag. Tanken bak spalten er at samfunnsvitere skal bruke sine fagkunnskaper på andre måter enn de er vant til. Ideen er ... glimrende. Sjangeren er mini-essayet. Maksimumslengde er 5000 tegn. Det er vanskeligere å skrive kort enn langt, og jeg bruker nesten alltid like lang tid på å stryke som på å skrive. Her er noen spor. Jeg husker ikke nøyaktig når de stod på trykk, og derfor er listen alfabetisk og ikke kronologisk. Mer kommer når jeg får ryddet i harddiskene mine.

Oktober 2007
THE

Kunsten å glede seg

Ingen andre vesener enn oss er i stand til å dagdrømme. Men har vi fremdeles tid til det?

Det krever ikke noen stor innsats å glede seg. Du må bare ha tid til det. Psykologen Daniel Gilbert skriver at «når vi tenker på rugsmørbrødet med pastrami vi har tenkt å spise til lunsj, eller den nye flanellpysjamasen mamma sverget på at hun sendte i posten i forrige uke, trenger vi ikke å sette til side et stykke tid mellom våre øvrige avtaler, rulle opp ermene og sette i gang med å fantasere frem bilder av smørbrød og pysjer.» Det koster hjernene våre lite å dikte opp slike bilder, men først må vi ha skrudd på fantasien. Vi må være i stand til å se for oss en fremtid der våre drømmer er blitt til virkelighet, og for å klare det, må vi også kunne oppleve savn og lengsler.

I «Det fleksible mennesket» setter sosiologen Richard Sennett opp en kontrast mellom far og sønn. Han kjenner begge litt. Faren intervjuet han tidlig på 1970-tallet i forbindelse med et forskningsprosjekt, og sønnen møtte han tilfeldigvis på en flyplass på midten av 1990-tallet.

Faren hadde jobbet som vaktmester på en skole. Han hadde lange arbeidsdager og lite fri, men visste å nyte fridagene. Han sparte så mye han kunne, både for at familien skulle få

råd til ting de ønsket seg, og for å finansiere barnas utdannelse. Da han gikk av, hadde han klart å oppnå målene han hadde satt seg mange år tidligere.

Med sønnen var det annerledes. Han satt i designerdress og skrev epost på en laptop da Sennett kom bort til ham. De kom i prat og ble sittende ved siden av hverandre på flyet. Sønnen fortalte Sennett at han følte at han manglet en kjerne i livet sitt. Han og kona hadde flyttet flere ganger i løpet av de siste årene, han opplevde ingen tilhørighet til noe sted, eller til noen jobb, og følte at han ikke hadde klart å bli kjent med sine barn. Han følte seg fragmentert.

Det som skaper sammenheng i våre liv, kan være både forventninger og erindringer. Nåtiden -- den spennende berg-og dalbaneturen, åpningen av gavene på julaften, den storartede konserten, den givende samtalen, det deilige måltidet -- er bare en tynn hengsel som binder fortid og fremtid sammen. Kanskje sønnen, når han blir gammel, vil klare å tråkle sammen en helhet av livet sitt, kanskje ikke. I øyeblikket ser han verken sammenhenger bakover eller fremover, bare isolerte fragmenter. Alt blir et eneste sammenhengende, hesblesende her og nå. Det blir ingen ting å glede seg til, og dermed blir det også mindre å glede seg over.

Sennetts eksempel handler om en kultur som har mistet retningssansen, som virrer hit og dit i stedet for å følge et moralsk kompass tålmodig og selvsikkert. Men det er verre enn som så. For meg kunne Sennetts bortkomne sønn nesten like gjerne ha vært lobotomert.

Lobotomi var en kurant medisinsk behandling så sent som i 1950-årene. Det bestod i et relativt enkelt inngrep der man kuttet forbindelsene mellom frontallappen, som sitter like bak pannen, og resten av hjernen. Frontallappen visnet bort, den var ikke lenger i stand til å kommunisere med omverdenen. Lobotomerte var ofte velfungerende. Den viktigste endringen, sett fra behandlernes side, bestod i at de ble «lettere å ha med å gjøre». Sagt på en annen måte: Mange lobotomerte ble apatiske og umotiverte. Det var behagelig for psykiaterne naturligvis, men for de lobotomerte kunne det oppleves som om noen hadde tatt fra dem sjelen.

Lobotomiens opphavsmann var den portugisiske legen António Egas Moniz, som ble belønnet med Nobelprisen i medisin i 1949. Helt fra starten av fantes det kritikere av behandlingsmetoden. De registrerte at lobotomerte pasienter hadde mistet noe vesentlig. De ble for eksempel ute av stand til å spille sjakk. Mange av dem kunne uten problemer regne ut 64x34 i hodet, lese korrektur på kompliserte tekster og ramse opp navnet på samtlige hovedsteder i Sør-Amerika, men hvis man spurte dem hva de hadde lyst til å gjøre i kveld, ble de stille.

Det gikk gradvis opp for forskerne at selv om mennesker tilsynelatende klarer seg fint uten frontallappen, er denne delen av hjernen nødvendig for alt som har å gjøre med planlegging. Evnen til å forestille seg fremtiden ligger i frontallappen! Det lobotomilegene tok fra sine pasienter, fikk altså mye verre konsekvenser enn om de bare hadde kappet av dem et øre eller en fot: De fratok pasientene sine fantasier, drømmer og ambisjoner.

Det kommer ikke som noen overraskelse at frontallappen er den evolusjonsmessig nyeste delen av hjernen. Den siste brikken som måtte på plass før vi ble oss, altså mennesker, var evnen til å drømme om fremtiden, til å glede oss, legge planer, sette oss høye mål, og å definere (for så å omdefinere) våre ambisjoner med livet.

Datamaskiner er flinkere enn oss til å regne, og hunder er bedre til å snuse, men ingen, verken skapninger eller maskiner, er flinkere enn mennesker til å dagdrømme. Det som bekymrer meg litt, er at mellomrommene nå om dagen fylles så effektivt at det føles som om vi ikke lenger har tid til å dagdrømme, det er som våre våkne søvnperioder er blitt drømmeløse.